
Mirosław Sitarz

POZYCJA PRAWNA BISKUPÓW POLSKICH REZYGNUJĄCYCH Z URZĘDU

Papież Jan Paweł II w Posynodalnej Adhortacji Apostolskiej *Pastores gregis* pisząc o biskupach rezygnujących z urzędu stwierdził:

Biskupi emeryci to kategoria pasterzy zasługujących na szczególną uwagę ze względu na ich wzrastającą liczbę¹. Ku nim często biegły myśli Ojców synodalnych i moje myśli podczas liturgii kończącej X Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne. Cały Kościół żywi głęboki szacunek dla tych naszych braci, którzy pozostają ważnymi członkami Kolegium Biskupów, oraz jest im wdzięczny za posługę pasterską, którą spełniali i nadal pełnią, ofiarując, w ten sposób wspólnocie swoją mądrość i doświadczenie. Niech kompetentna władza docenia to ich osobiste dziedzictwo duchowe, w którym zachowana jest drogocenna pamięć Kościołów, którym przewodzili przez lata. Należy podjąć wszelkie starania, by zapewnić im pogodę ducha i środki materialne w ludzkim kontekście, co do którego rozsądnie wyrażą pragnienie. Trzeba ponadto przestudiować możliwość dalszego korzystania z ich kompetencji przez różne organizmy

¹Na przykład w Polsce - zgodnie ze *Stanem osobowym Konferencji Episkopatu Polski* - liczba biskupów emerytów, czyli seniorów wzrosła z 16 w 1998r. do 24 w roku 2006r.; por. *Akta Konferencji Episkopatu Polski* 1 (1998), s. 163 oraz 1 (2006) 11, s. 146.

*Konferencji Episkopatów*².

W dotychczasowych badaniach nie spotkano dotąd żadnego opracowania pozycji prawnej biskupów rezygnujących z urzędu, zarówno pod względem prawnym, teologicznym, jak i socjologicznym. Dlatego też w niniejszym artykule opartym głównie na tekstach źródłowych zostanie dokonana próba syntetycznej analizy norm prawnych dotyczących biskupów emerytów. Na początku zostanie ukazana geneza instytucji prawnej rezygnacji biskupów z urzędu i źródła prawa na ten temat, a następnie dokonana będzie analiza obowiązujących norm dotyczących rezygnacji biskupów z urzędu obejmująca następujące kwestie: 1) zrzeczenia się przez biskupa urzędu; 2) tytułu i precedencji; 3) relacji z biskupem diecezjalnym; 4) prawa biskupa emeryta w relacji do: *munera* biskupich, do Kościoła partykularnego i powszechnego oraz do organów ponaddiecezjalnych.

I. GENEZA REZYGNACJI BISKUPÓW Z URZĘDU

Instytucja rezygnacji biskupów diecezjalnych z urzędu w Kościele jest stosunkowo nowa³. W prawie przedkodeksowym i w

² Jan Paweł II, *Posynodalna Adhortacja Apostolska Pastores gregis*, nr 59, w: W. Kacprzyk, M. Sitarz, *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, Lublin 2006, s. 383. (= PG)

³ Chociaż w historii Kościoła fakty rezygnacji z urzędu biskupów zdarzały się zarówno na Stolicy Piotrowej, jak i w poszczególnych Kościołach partykularnych np.: główny patron Polski św. Wojciech (956-997), który był biskupem Pragi, z powodu waśni rodowych musiał dwukrotnie opuszczać swoją stolicę. [Po rezygnacji wstąpił do opactwa benedyktyńskiego w Rzymie. Był misjonarzem na Węgrzech i w Polsce]. Ale nie spotyka się norm prawnych określających przyczyny i sposób rezygnacji biskupów, oraz ich pozycji prawnej po tym fakcie.

Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku instytucja ta nie występuje. Do rezygnacji z urzędu zachęcił biskupów Sobór Watykański II w Dekrecie *Christus Dominus* o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele w sposób następujący: *Z uwagi więc na tak wielką doniosłość i ważność pasterskich zadań biskupów, uprasza się gorąco biskupów diecezjalnych oraz wszystkich innych prawnie z nimi zrównanych, by w wypadku, gdyby ze względu na podeszły wiek, czy z innego ważnego powodu stali się nie dość zdadni do pełnienia swych obowiązków, zgłosili rezygnacje ze stanowiska czy to samorzutnie, czy za wskazaniem miarodajnej władzy. Kompetentna natomiast władza w razie przyjęcia rezygnacji zatroszczy się o odpowiednie utrzymanie rezygnujących i o rozpatrzenie ich specjalnych uprawnień (CD 21)*⁴.

W 1966r. papież Paweł VI w Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* ustanawiając przepisy wykonawcze do niektórych dekretów Soboru Watykańskiego II w tej kwestii postanowił: *By można było wykonać przepis nr 21 dekretu Christus Dominus, usilnie prosi się wszystkich biskupów i tych, którzy są z nim zrównani w prawie, ażeby zaraz po przekroczeniu 75. roku życia złożyli dobrowolnie zrzeczenie z urzędu kompetentnej władzy, która wyda w tej sprawie decyzję, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności poszczególnych wypadków. Biskup, którego zrzeczenie się urzędu zostanie przyjęte, będzie mógł zatrzymać – jeśliby sobie tego życzył – jakieś miejsce zamieszkania w dotychczasowej diecezji. Sama też diecezja winna się zatroszczyć o odpowiednie i godne dla niego utrzymanie. Do Konferencji Biskupów danego terytorium należy określenie ogólnej normy, zgodnie z którą poszczególne diecezje czyniłyby zadość temu*

⁴ Tekst źródłowy Dekretu CD: AAS 58 (1966) 673-698. Tekst polski za: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002.

obowiązkowi (ES 11)⁵.

II. ŹRÓDŁA PRAWA OBOWIĄZUJĄCEGO DOTYCZĄCE REZYGNACJI BISKUPÓW Z URZĘDU

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku prawodawca zamieścił trzy kanony dotyczące rezygnacji biskupów z urzędu: kan. 401, 402 i 411.

Papież Jan Paweł II o pozycji prawnej biskupów emerytów wspominał w 1998 r. w liście apostolskim *Motu proprio Apostolos suos* (nr 17.)⁶ i w 2003 r. w cytowanej już Posynodalnej Adhortacji Apostolskiej *Pastores gregis* o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata (nr 59.)⁷. W 2004 r. Kongregacja ds. Biskupów nawiązując do *Pastores gregis* - podejmując, aktualizując i uzupełniając dotychczasowe źródła prawa - opracowała, po szerokiej konsultacji uwzględniającej sugestie i głosy wyrażone przez *różnych biskupów diecezjalnych i niektórych biskupów emerytów*, Dyrektorium *Apostolorum Successores* (= AS) o pasterskiej posłudze biskupów, w którym rozdział IX poświęciła biskupom emerytom⁸.

⁵ Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae Sanctae*, AAS 58 (1966) 757-787. Tekst polski za: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, tłum., E. Sztarfrowski, z. 1, Warszawa 1968, s. 31-77: W. Kacprzyk, M. Sitarz, *Ustrój...*, s. 144.

⁶ AAS 90 (1998) 641-658; tekst polski: W. Kacprzyk, M. Sitarz, *Ustrój hierarchiczny Kościoła...*, s. 297.

⁷ L'Osservatore Romano, wyd. polskie, 25 (2004) nr 1, s. 4-48.

⁸ Liberia Editrice Vaticana 2004. Tekst polski za: Kongregacja do spraw Biskupów. Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów 'Apostolorum Successores', Kielce 2005. Dyrektorium to zachowuje tę

Gdy chodzi o prawo partykularne, to Konferencja Episkopatu Polski dnia 15 października 1997 r. wydała zgodnie z kan. 455. *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu*⁹ (= Status). Stolica Apostolska wyraziła uznanie dla Konferencji Episkopatu Polski szczególne uznanie za to, że jako jedna z pierwszych w skali Kościoła powszechnego podjęła decyzję w tej sprawie¹⁰.

III. ANALIZA OBOWIĄZUJĄCYCH NORM DOTYCZĄCYCH REZYGNACJI BISKUPÓW

W powyższych źródłach prawa prawodawca określił zasady dotyczące: 1) zrzeczenia się przez biskupa urzędu; 2) tytułu; 3) relacji z biskupem diecezjalnym; 4) prawa biskupa emeryta w relacji do: *munera* biskupich, do Kościoła partykularnego i powszechnego oraz do organów ponaddiecezjalnych.

1. Zrzeczenie się biskupa urzędu biskupa diecezjalnego i biskupa pomocniczego

Prawodawca w KPK/83 stanowi: §1 Biskup diecezjalny, który ukończył siedemdziesiąty piąty rok życia, jest proszony o złożenie na ręce papieża rezygnacji z zajmowanego urzędu. Po rozważeniu wszystkich okoliczności, papież podejmie decyzję.

samą wartość, jaką posiada w źródłach, z których pochodzi, zob. *Wprowadzenie*, s. 7.

⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, w: Akta Konferencji Episkopatu Polski (= AKEP) 1 (1998), s. 152.

¹⁰ J. Krukowski, *Recepcja Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. w aktach normatywnych Konferencji Episkopatu Polski*, w: *Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Julianowi Kałowskiemu MIC z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, B. Szewczul, A. Orczykowski, Warszawa 2004, s. 58.

§2 Usilnie prosi się biskupa diecezjalnego, który z powodu choroby lub innej poważnej przyczyny nie może w sposób właściwy wypełniać swojego urzędu, by przedłożył rezygnację z urzędu (kan. 401). Zgodnie z kan. 411. biskupa koadiutora i biskupa pomocniczego obowiązują wymogi dotyczące rezygnacji z urzędu biskupa diecezjalnego¹¹.

Kodeks nakłada na biskupa diecezjalnego i pomocniczego obowiązek złożenia rezygnacji z urzędu z dwóch powodów: 1) z powodu osiągnięcia wieku emerytalnego, tj. ukończenia siedemdziesiątego piątego roku życia (§1); 2) z powodu choroby lub innej przyczyny przed rozpoczęciem wieku emerytalnego (§ 2)¹². Powyższą dyspozycję potwierdza Dyrektorium: *W przypadku choroby albo innej poważnej przyczyny, która nie pozwalałaby w sposób właściwy sprawować urzędu biskupiego, biskup usilnie skłania do tego przez prawo, niech czuje się zobowiązany do przedstawienia Papieżowi swojej rezygnacji (AS 226)*¹³.

¹¹ KPK/83 w kan. 411 stanowi: *Gdy chodzi o zrzeczenie się urzędu, to do biskupa koadiutora i pomocniczego mają zastosowanie przepisy kan. 401 i 402 §2.*

¹² Kanoniści zwracają uwagę, iż ustawodawca zwraca się pod adresem biskupów w formie prośby: „*rogatur* – jest proszony (§1), a wobec biskupa, który – mimo że nie osiągnął wieku emerytalnego, jest niezdolny do właściwego wypełniania swojej posługi – zastosował mocniejszą formułę: „*enixe rogatur* – usilnie proszony (§2). Obie formy obligują do złożenia rezygnacji. Zob. J. Krukowski, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II Lud Boży*, Poznań 2005, t. II/1, s. 362; M. Sitarz, *Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim*, Lublin 1999, s. 117; E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, Warszawa 1985, t. 2, s. 95.

¹³ Również w zakończeniu *Dyrektorium* znajdują się słowa zachęty do rezygnacji i jednocześnie otuchy: *Biskup z pokorną mądrością uznaje kruchość swoich możliwości (...)niech nie traci ducha (...). Wie, Komu*

Zrzeczenie się (*resignatio, renuntiatio, dimissio*) urzędu jest synonimem rezygnacji i dymisji. Przez rezygnację rozumie się dobrowolne ustąpienie z urzędu, uczynione zgodnie z prawem, z powodu zaistnienia słusznej i poważnej przyczyny, złożone na ręce kompetentnego przełożonego i przez niego zaakceptowane¹⁴. Każdy biskup, który jest poczytalny¹⁵, może dla słusznej przyczyny zrzec się urzędu (por. kan. 187). Rezygnacja, aby była ważna, powinna być złożona na piśmie albo też ustnie wobec dwóch świadków (por. kan. 189) z zachowaniem notyfikacji (por. kan. 51, 55). Mocą samego prawa nieważna jest rezygnacja biskupa pod wpływem ciężkiej i niesprawiedliwej bojaźni, podstęp¹⁶, błędu istot-

zaufał (...) dlatego podtrzymuje go nieugięta nadzieja, że jego trud, bez względu na to jaki by nie był, nie jest daremny przed Panem (AS 232).

¹⁴ F. Bączkowicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*³, t. 1, Opole 1957, s. 401-405; J. Krukowski, *Komentarz*, s. 263.

¹⁵ Prawodawca nie określa, w jaki sposób należy postępować, gdy biskup wskutek choroby (zawał, zator itp.) lub innej przyczyny nie jest w stanie podjąć jakiegokolwiek aktu ludzkiego. Powstaje pytanie, kto i na jakiej podstawie stwierdza, że biskup jest niepoczytalny. Kto, o zaistniałej sytuacji powiadamia Stolicę Apostolską itd. Należy postulować, aby prawodawca – idąc za wskazaniem Soboru Watykańskiego II – aktem prawnym *wskazał miarodajną władzę* (CD 21), kompetentną do działań władczych w takiej sytuacji. Brak przepisów prawnych wskazujących konkretne rozwiązania w tej bardzo delikatnej sytuacji, może spowodować poważne konsekwencje praktyczne w Kościele partykularnym.

¹⁶ Do ważności aktu prawnego, jakim jest rezygnacja, wymaga się, by był on dokonany przez zdolną do tego osobę oraz by były w nim zawarte wszystkie jego istotne elementy konstytutywne i zostały wypełnione formalności oraz warunki wymagane przez prawo do ważności aktu (por. kan. 124). Akt dokonany na skutek zewnętrznego przymusu wywartego na osobę, któremu nie mogła się ona w żaden sposób oprzeć, należy uważać za niedokonany (...) [kan. 125].

nego¹⁷ lub symonii (kan. 188). Złożenie rezygnacji przez konkretnego biskupa nie skutkuje automatyczną utratą urzędu, ale jest uzależnione od przyjęcia jej przez papieża¹⁸, który podejmuje taką decyzję po rozważeniu wszystkich przyczyn i okoliczności (kan. 401 §1, AS 226), oraz potrzeby takiej akceptacji w konkretnych okolicznościach¹⁹. Rezygnacja uzyskuje skutek prawny dopiero w momencie otrzymania przez biskupa składającego rezygnację pewnej informacji (*notitia certa*), iż została ona przyjęta przez papieża (por. kan. 416-418).

2. Tytuł i precedencja

Od momentu ogłoszenia przyjęcia zrzeczenia się urzędu biskup diecezjalny zachowuje, *ipso iure*, tytuł *biskupa emeryta swojej diecezji* (kan. 402 §1; ES I,11). Według *Statusu prawnego biskupów polskich rezygnujących z urzędu* każdy biskup po rezygnacji z urzędu otrzymuje tytuł *biskupa seniora*²⁰. Natomiast biskup pomocniczy zachowuje tytuł swojej stolicy tytularnej z przydaniem określenia *były biskup pomocniczy diecezji* (AS 226).

Gdy chodzi o pierwszeństwo to biskupi seniorzy mają, po biskupie diecezjalnym, prawo pierwszeństwa w stosunku do wszystkich biskupów i duchownych w diecezji (Status nr 6).

¹⁷ Akt dokonany pod wpływem ignorancji lub błędu dotyczącego samej istoty aktu lub warunku wymaganego w sposób bezwzględny – jest nieważny (...) [kan. 126].

¹⁸ KPK/83 stanowi: *Władza nie powinna przyjmować rezygnacji jak tylko uzasadnionej słuszną i proporcjonalną przyczyną* (kan. 189 §2).

¹⁹ Krukowski, *Komentarz...*, s. 263; F.J. Ramos, *Le Diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari*, Roma. 1997, s. 211.

²⁰ Konferencja Episkopatu Polski w *Statucie...*, składającym się z sześciu punktów, tego określenia użyła siedem razy.

3. Relacje z biskupem diecezjalnym

Kodeks bezpośrednio nie traktuje o relacjach biskupa diecezjalnego z biskupem emerytem. Natomiast papież Jan Paweł II. w *Pastores gregis* nr 59. i Kongregacja ds. Biskupów przypominają, iż relacje między biskupem diecezjalnym a biskupem emerytem powinny być naznaczone braterstwem, które wynika z przynależności do tego samego Kolegium Biskupów oraz partycypacji w misji apostołskiej i przywiązania do Kościoła partykularnego. Braterskie relacje istniejące między biskupami mają być dobrym przykładem dla Ludu Bożego, a zwłaszcza dla prezbiterów. Dlatego też biskup diecezjalny, o ile biskup emeryt rezyduje w diecezji, będzie mógł się zwracać się do niego z prośbą o udzielanie sakramentów, a jeśli uzna to za stosowne, może powierzyć biskupowi emerytowi jakieś konkretne zadanie.

Kongregacja zwraca uwagę biskupowi diecezjalnemu, aby doceniał całe dobro, jakie biskup emeryt czyni dla Kościoła ogólnie, a w szczególności dla Kościoła w diecezji – poprzez modlitwę, czasami poprzez cierpienie przyjmowane z miłością, przykład kapłańskiego życia oraz, gdy zaistnieje potrzeba, udzielenie rady. Natomiast biskupa emeryta prosi, aby on w niczym – zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio - nie wpływał na kierowanie diecezją, by unikał wszelkich postaw oraz kontaktów, które mogłyby dawać nawet tylko wrażenie tworzenia paralelnej władzy do władzy biskupa diecezjalnego, co byłoby ze szkodą dla życia i działalności duszpasterskiej wspólnoty diecezjalnej. *Z tego względu biskup emeryt wszelkie działania będzie podejmował zawsze w pełnym porozumieniu i w zależności od biskupa diecezjalnego, tak aby dla wszystkich było jasne, że tylko ten ostatni jest najwyższym przełożonym i pierwszym odpowiedzialnym za zarządzanie diecezją (AS 227).*

4. Prawa biskupa emeryta

Prawodawca określa też uprawnienia biskupa emeryta. Uprawnienia te Kongregacja ds. Biskupów podzieliła na: 1) prawa biskupa emeryta w odniesieniu do „*munera*” biskupich; 2) do Kościoła partykularnego; 3) do Kościoła powszechnego i 4) do organów ponaddiecezjalnych.

4.1. Prawa biskupa emeryta w odniesieniu do *munera* biskupich

a) Biskup emeryt ma prawo przepowiadać wszędzie słowo Boże, chyba że biskup diecezjalny wyraźnie tego zabronił z powodu zaistniałej szczególnej sytuacji (kan. 763).

b) Zachowuje również prawo udzielania wszystkich sakramentów, a w szczególności:

- bierzmowania, pod warunkiem, że ma na to przynajmniej rozumne domniemane zezwolenie biskupa diecezjalnego (kan. 886 §2);
- pokuty i pojednania, którego może udzielać wszędzie. W zakresie sakramentalnym może zwolnić z kary wiążącej mocą samego prawa, jeszcze nie deklarowanej, jeśli nie jest zarezerwowana Stolicy Apostolskiej (kan. 967 §1; 1355 §2);
- święceń diakonatu i prezbiteratu, jeśli posiada dymisoria od ordynariusza kandydata, oraz konsekracji biskupiej, jeśli ma zlecenie papieskie (kan. 272, 1012; 1013; 1015; 1018);
- asystowania przy zawieraniu sakramentu małżeństwa z upoważnienia ordynariusza miejsca lub proboszcza (kan. 1108 §1.) [AS 228], chyba że otrzyma ogólną delegację do asystencji przy sakramencie małżeństwa, której udzielenie sugeruje Konferencja Episkopatu Polski (Status 4).

4.2. Prawa biskupa emeryta w relacji do Kościoła partykularnego

Biskup senior po rezygnacji z urzędu ma prawo do godziwego mieszkania²¹, utrzymania oraz potrzebnej opieki, na koszt diecezji, w której pełnił posługę, z uwzględnieniem posiadanego ubezpieczenia i trwałych dochodów osobistych (emerytura, renta inwalidzka itp.)[por. kan. 402 §1.]. Konferencja Episkopatu Polski zdefiniowała co należy rozumieć pod pojęciem *godziwego mieszkania*: *Przez godziwe mieszkanie należy rozumieć minimum dwa pokoje z kuchnią i łazienką, w granicach diecezji, odpowiednio do stanu zdrowia biskupa seniora. W zasadzie mieszkanie powinno się znajdować poza rezydencją biskupa diecezjalnego (Status 2). Ze względu na szczególne okoliczności Stolica Apostolska – a nie inna władza – może zarządzić, aby biskup emeryt nie mieszkał na terenie diecezji (kan. 402 §1).*

1. Biskup emeryt ma prawo posiadać we własnym mieszkaniu kaplicę prywatną, która cieszy się tymi samymi prawami co inne kaplice (kan. 1227 §1.), w której może być przechowywany Najświętszy Sakrament (kan. 934 §1,2^o);
2. Zakonnik, który stał się biskupem emerytem, jeśli woli, może wybrać sobie miejsce zamieszkania poza domem własnego instytutu, chyba że Stolica Apostolska postano-

²¹Kongregacja ds. Biskupów prawo to formuje w sposób następujący: *Biskup emeryt, jeśli sobie tego życzy, może nadal mieszkać na terenie tej diecezji, w której był biskupem. Jeśli tego osobiście nie dopatrzył, diecezja powinna zapewnić mu odpowiednie mieszkanie (AS 229a).* Z takiej sugestii prawnej wynika, że w pierwszej kolejności obowiązek przygotowania mieszkania na czas emerytury spoczywa na samym biskupie, który powinien do tego przygotować się w czasie swego urzędowania, tak, aby kwestia ta nie była ciężarem dla następcy lub konferencji biskupów.

- wiła inaczej (kan. 707 §1.)²²;
3. Biskup emeryt ma prawo otrzymać odpowiednie i godne utrzymanie od diecezji, której służył. Taki obowiązek ciąży w następnej kolejności na konferencji biskupów, do której należał, a w przypadku biskupa będącego zakonnikiem jego własny instytut ma zatroszczyć się o godne utrzymanie dla niego (kan. 402 §2 i 707 §2.). Zgodnie ze *Statusem prawnym biskupów rezygnujących z urzędu* utrzymanie obejmuje wyżywienie, troskę o mieszkanie, koszt podróży służbowych, jeżeli miały miejsce, oraz miesięczną pensję w wysokości równej pensji biskupa sprawującego taki sam urząd, jak biskup senior przed rezygnacją (Status 3)²³;
 4. Biskup ma prawo otrzymywać od diecezji biuletyn diecezjalny oraz inną dokumentację tego typu, aby na bieżąco być informowanym o życiu i inicjatywach Kościoła partykularnego (AS 229 c);
 5. Biskup emeryt ma prawo być pochowany we własnym kościele katedralnym, a jeśli jest zakonnikiem, może znaleźć miejsce spoczynku na cmentarzu własnego instytutu (kan. 1242; 1241 §1). Natomiast byłemu biskupowi pomocniczemu to prawo nie przysługuje (AS 229 d).

²² A. Chrapkowski, J. Krzywda, *Zakonnicy wyniesieni do godności biskupiej*, w: J. Krukowski (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Księga II. Lud Boży*, t. II/2, Poznań 2006, s. 142.

²³ Oznacza to, że biskup senior, jeśli był biskupem diecezjalnym otrzymuje emeryturę w wysokości równej (czyli 100%) pensji biskupa diecezjalnego aktualnie urzędującego w tej diecezji, w której przed rezygnacją pasterzował. Natomiast były biskup pomocniczy otrzymuje emeryturę kościelną w wysokości pensji biskupa pomocniczego aktualnie urzędującego w jego diecezji.

4.3. Prawa biskupa emeryta w odniesieniu do Kościoła Powszechnego

1. Biskup emeryt nadal jest członkiem Kolegium Biskupów „na mocy sakramentalnej konsekracji oraz hierarchicznej wspólnoty z Głową Kolegium i członkami” (kan. 336);
2. Ma prawo wspierać Biskupa Rzymskiego i współpracować z nim dla dobra całego Kościoła. Ma prawo uczestniczyć w Soborze Powszechnym z głosem decydującym (kan. 339);
3. Ma prawo wykonywać władzę kolegialną w granicach wyznaczonych przez prawo (kan. 337 §2);
4. Może być wybrany przez konferencję biskupów do uczestniczenia w Zgromadzeniu Synodu Biskupów jako przedstawiciel tejże konferencji²⁴ (kan. 346 §1);
5. Zgodnie z kompetencjami może być mianowany (do 80 roku życia) członkiem lub konsultorem Dykasterii Kurii Rzymskiej²⁵ (AS 230c);

²⁴ *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu* odnośnie do praw biskupa seniora w relacji do Kościoła powszechnego, przewiduje tylko uczestnictwo w Synodzie Biskupów i to w sposób niezbyt jasny ponieważ stanowi: *Z tytułem biskupa seniora nie jest związana żadna władza ani reprezentacja w zakresie zewnętrznym* (nr 4). Gdyby to stwierdzenie było ściśle interpretowane, to powstaje pytanie, na jakiej podstawie biskup emeryt uczestniczy w Soborze Powszechnym z głosem decydującym, na jakiej podstawie sprawuje sakramenty, czy i dlaczego - skoro nie może mieć kompetencji reprezentacyjnych - może być wybierany przez konferencję biskupów i uczestniczyć w Synodzie Biskupów. Przecież władza biskupa pochodzi z ustanowienia Bożego, natomiast jej ograniczenie np. z powodu wieku, (jest) z prawa pozytywnego w Kościele. W związku z tym należy postulować, aby zdanie to, w trakcie nowelizacji, zostało skreślone albo doprecyzowane.

²⁵ Zob. Jan Paweł II, Konstytucja Apostolska *Pastor bonus* art. 5 §2; AAS 80 (1988) 841-912; Tekst polski: W. Kacprzyk, M. Sitarz, *Ustrój...*, s. 230.

6. Biskup emeryt zachowuje prawo przedstawiania Stolicy Apostolskiej nazwisk prezbiterów, których uzna za godnych i odpowiednich do posługi biskupiej²⁶ (kan. 377 §2; AS 230);
7. W kwestii prawa karnego: ten kto stosuje przemoc fizyczną wobec biskupa emeryta, podlega interdyktowi *late sententiae*, a jeśli jest duchownym – suspensie (kan. 1370 §2);
8. W sprawach spornych biskup emeryt ma prawo być sądzony przez Rotę Rzymską, natomiast w sprawach karnych przez Biskupa Rzymu (kan. 1405). Ponadto ma prawo wybrać miejsce, gdzie miałby być przesłuchany (kan. 1558 §2);
9. Biskup emeryt może ogarniać troską wszystkie Kościoły poprzez szczególną gorliwość misyjną, podtrzymując swoją posługą inicjatywy misyjne prowadzone w świecie dla rozszerzania Królestwa Bożego na całej ziemi (AS 230 f).

4.4. Biskup emeryt a organa ponaddiecezjalne

1. Biskup emeryt może być zaproszony na synod partykularny. Ma wówczas głos z mocą decyzji (kan. 443 §2);
2. Biskup senior ma prawo uczestniczyć w konferencji biskupów, zgodnie ze statutami – z głosem doradczym. Może być powołany jako doradca i rzeczoznawca w duszpasterstwie lub w pracach różnych organizacji kościelnych. Nie bierze udziału w głosowaniach na Zebraniu Plenarnym. Może być powoływany do grona komisji, rad i zespołów konferencji. W związku z tym Jan Paweł II postuluje, aby w statutach konferencji biskupów została przewidziana taka

²⁶ Zob. Kryteria dotyczące przedstawienia prośby o nominację biskupa pomocniczego (AS 71).

możliwość²⁷. Wszystkie spełniane przez biskupów seniorów funkcje kościelne o charakterze diecezjalnym lub ogólnopolskim, powinny być uzgodnione z właściwym biskupem diecezjalnym (Status 5).

3. Kongregacja ds. Biskupów zaleca także, aby konferencje biskupów podczas studium różnych zagadnień o charakterze duszpasterskim i sądowym korzystały z kompetencji i doświadczenia tych biskupów, emerytów, którzy cieszą się jeszcze dobrym zdrowiem i są dyspozycyjni do udzielania pomocy. Prezydium konferencji biskupów ma prawo włączyć do każdej Komisji Episkopatu Polski jednego biskupa emeryta, który posiada szczególne doświadczenie w odpowiednim obszarze duszpasterstwa i jest gotów przyjąć zaproponowane mu zadanie. Wówczas biskup emeryt w Komisji Episkopatu, do której został powołany, ma głos z mocą decyzji (AS 231).

ZAKOŃCZENIE

Reasumując pobieżną analizę źródeł prawa dotyczących pozycji prawnej biskupów rezygnujących z urzędu należy stwierdzić, iż:

1. Instytucja rezygnacji biskupa z urzędu jest efektem sugestii Soboru Watykańskiego (CD 21) wcielona w życie przez Pawła VI w ES i KPK/83;
2. Źródła prawa powszechnego i partykularnego na ten

²⁷ Uważa się jednak za wskazane, aby statuty Konferencji Episkopatów przewidywały udział w ich pracach biskupów emerytów z głosem doradczym. Należy zadbać zwłaszcza o to, aby brali oni udział w pracach niektórych komisji studyjnych, gdy poruszają one kwestie, w których dany biskup emeryt jest szczególnie kompetentny: Zob. Jan Paweł II, *Motu proprio Apostolos suos*, nr 17.

- temat są bardzo nieliczne;
3. Poza komentarzami do kan. 401, 402 i 411 nie spotkano na ten temat żadnej literatury polskiej i zagranicznej;
 4. Obowiązujące normy nakazują złożenie rezygnacji każdemu biskupowi po osiągnięci 75 roku życia lub przed rozpoczęciem wieku emerytalnego z powodu choroby lub innej przyczyny;
 5. Kompetentnym do przyjęcia rezygnacji jest tylko papież, który po zbadaniu sprawy może ją przyjąć lub odłożyć w czasie;
 6. Biskup diecezjalny z chwilą otrzymania pewnej informacji o przyjęci jego rezygnacji przez papieża otrzymuje tytuł *emeryta (seniora)*. Natomiast biskup pomocniczy tytuł *byłego biskupa pomocniczego diecezji*;
 7. W precedencji biskup emeryt ma, po biskupie diecezjalnym, pierwszeństwo w stosunku do pozostałych duchownych;
 8. Relacje z biskupem diecezjalnym a emerytem powinny być w naznaczone wzajemnym szacunkiem i braterstwem z uwzględnieniem przysługujących kompetencji;
 9. Prawodawca określił prawa biskupa emeryta w odniesieniu do Kościoła partykularnego i powszechnego oraz instytucji ponaddiecezjalnych;
 10. Uprawnienia biskupa emeryta powinny być, o ile to możliwe, uwzględnione w prawie partykularnym i zastosowane przy opracowywaniu statusu prawnego księży emerytów i rezygnujących z urzędu np. z powodów zdrowotnych (por. kan. 195, 281 §2, 538 §3).

Niniejszy artykuł, opracowany głównie na podstawie źródeł prawa, choć nie jest wyczerpującym opracowaniem pozycji prawnej biskupów rezygnujących z urzędu, może przyczynić się do pogłębienia znajomości tego tematu i dostarczyć podstaw do dalszych bardziej krytycznych i solidnych badań w tej materii.